

**Βασιλική Ρήγα, Δρ. Ανθρωπιστικών Επιστημών,
Επιστημονικός Συνεργάτης στο ΤΕΙ Αθήνας,
Διδάσκουσα στο Διδασκαλείο Αθήνας
e-mail: Vassir@hotmail.com**

Η παρούσα εισήγηση αφορά στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων εμπειρικής έρευνας που διεξήχθη επί τέσσερα έτη στη Γαλλία. Στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι η διδασκαλία της σωματικής έκφρασης στο νηπιαγωγείο συμβάλλει ενεργά στη γνωστική διαδικασία μάθησης του νηπίου και τη νοητική του εξέλιξη. Συντελεί στην ανάπτυξη ικανοτήτων και προ-μαθησιακών μηχανισμών στο παιδί κατάλληλων στη μάθηση. Η έρευνα αυτή εστιάστηκε στην επίδραση ενός οργανωμένου ετήσιου Προγράμματος «Σωματικής Έκφρασης» στη σχολική παιδευτική διαδικασία. Παιδιά ηλικίας 5 ετών παρακολούθησαν επί ένα χρόνο το μάθημα της σωματικής έκφρασης. Η εξέλιξη των παιδιών αυτών έγινε αντικείμενο παρατήρησης και έρευνας για τα επόμενα τρία έτη. Μελετήθηκε η απόδοσή τους σε τρία γνωστικά αντικείμενα στο δημοτικό σχολείο: στο γραπτό και προφορικό λόγο και στην ανάγνωση. Οι επιδόσεις τους ήταν ιδιαίτερα αυξημένες σε σύγκριση με τα υπόλοιπα παιδιά του δημοτικού σχολείου.

Η οργάνωση αυτή του Προγράμματος στηρίχθηκε σε δύο αρχές:

Στη διδασκαλία ενός μαθήματος που απευθύνεται στην ολότητα του μαθητή και προσπαθεί να απομακρυνθεί από τη μέχρι τώρα δυϊστική αντίληψη της εκπαίδευσης που άλλοτε βλέπει τον μαθητή ως πνεύμα και άλλοτε ως σώμα.

Στη δραστηριοποίηση συγκεκριμένων ικανοτήτων (transversales) στη νηπιακή ηλικία, οι οποίες είναι απαραίτητες για την περαιτέρω, σχολική και μη, πορεία του παιδιού.

ΕΚΤΕΤΑΜΕΝΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εμφάνιση της διδασκαλίας του μαθήματος της Σωματικής Έκφρασης στο νηπιαγωγείο είναι συνδεδεμένη με τα καινούργια παιδαγωγικά ρεύματα που εμφανίστηκαν στη Γαλλία τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Το μάθημα αυτό παρουσιάστηκε ως αφορμή για να θέσει υπό αμφισβήτηση την ιδεολογία και τις μεθόδους της υλιστικής αγωγής και της έννοιας του ανταγωνισμού (εφόσον το σώμα στη σωματική έκφραση, αντίθετα από τη φυσική αγωγή, δεν αξιολογείται ποτέ). Ο όρος όμως «σωματική έκφραση» παραμένει αρκετά αόριστος γιατί περιλαμβάνει διάφορες και διαφορετικές τεχνικές στις οποίες κοινός παράγοντας είναι αναζήτηση της έκφρασης του σώματος.

Η δυσκολία του προσδιορισμού της έννοιας της σωματικής έκφρασης έγκειται στην έλλειψη θεωρητικής βάσης. Πολλοί υποστηρίζουν μάλιστα ότι η σωματική έκφραση δεν υπάρχει από μόνη της, αλλά είναι αποτέλεσμα όλων αυτών των συζητήσεων και παίρνει αξία από αυτές και μόνο τις συζητήσεις. Σήμερα υπάρχουν τρία ρεύματα χρησιμοποίησης της σωματικής έκφρασης:

Το ρεύμα της «*σκηνικής έκφρασης*» που αφορά τον κόσμο των τεχνών και τις τέχνες του θεάματος. Ενδιαφέρεται πιο πολύ για την μετάδοση στο κοινό ενός μηνύματος, ενός συναισθήματος και κυρίως για τη δημιουργία με τελικό σκοπό το θέαμα.

Το «*μεταωυλικό ρεύμα*», εμπνευσμένο από τις πνευματικές έρευνες, τον μυστικισμό, την επιστροφή στις ρίζες, στη φυσική κατάσταση, χρησιμοποιεί το σώμα ως μέσον, ως αναγκαία τελετουργία για την ανάβαση προς ένα κόσμο «υπερφυσικό».

Το «*παιδαγωγικό ρεύμα*» το οποίο χρησιμοποιεί το σώμα ως μέσο επέμβασης στην εκπαίδευση.

Χρησιμοποιήσαμε λοιπόν τη σωματική έκφραση στον παιδαγωγικό τομέα και δημιουργήσαμε ένα οργανωμένο ετήσιο Παιδαγωγικό Πρόγραμμα Σωματικής Έκφρασης για το νηπιαγωγείο. Προσπαθήσαμε να ορίσουμε τη σωματική έκφραση και βασίσαμε το Πρόγραμμα στην αντιμετώπιση του μαθητή ως ολότητα και όχι ως μία δυαδική δομή που άλλοτε γίνεται σώμα και άλλοτε πνεύμα. Υποστηρίζουμε ότι η έννοια της σωματικής έκφρασης στο σχολείο δεν περιορίζεται σε κινήσεις έκφρασης ή σε εκφραστικές κινήσεις που ερμηνεύουν συναισθηματικές καταστάσεις αλλά είναι συνδεδεμένη με την ολότητα του «είναι» του παιδιού. Μέσα σε αυτήν την ολότητα περιλαμβάνονται οι ζωικοί μηχανισμοί (αναπνευστικός ρυθμός, καρδιακός σφυγμός, κυκλοφορία του αίματος,), καθώς και

οι μορφολογικές και στατικές δομές του σώματος (η φυσιονωμία, η παθονωμία κ.λπ.). Από τη στιγμή που προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε κάποια χειρονομία με ένα συναίσθημα μειώνουμε την ολότητα του παιδιού (εφόσον μόνον ένα μέρος, του «είναι» του, εκφράζεται), και φτάνουμε στο σημείο να μεταφράζουμε λάθος μία κίνηση του παιδιού.

Η διδασκαλία της στο νηπιαγωγείο πρέπει να στηρίζεται στη μελέτη της κίνησης, στη φαντασία, στη δημιουργικότητα, στην ανακάλυψη του σώματος αλλά και του τρόπου με τον οποίο το σώμα μάς «κάνει» να υπάρχουμε σε αυτόν τον κόσμο και να τον αντιλαμβανόμαστε καλύτερα. Στόχος της είναι η εξερεύνηση της κίνησης μέσα από τη συνειδητοποίηση του σώματος από το ίδιο το παιδί. Δεν οδηγούμε το παιδί στην εκμάθηση ενός κινητικού λεξιλογίου ούτε στην εμπειρία συναισθηματικών καταστάσεων. Αλλά, χρησιμοποιώντας την καθημερινή κινητικότητά του, αναπτύσσουμε όλες τις σωματικές δυνατότητές του, προκειμένου να φτάσει το ίδιο το παιδί στην ελεύθερη χρήση και στον απόλυτο έλεγχο των κινήσεών του.

Ξεκινήσαμε την έρευνα στηριζόμενοι στην υπόθεση ότι η διδασκαλία της σωματικής έκφρασης στο σχολείο, βασισμένη πάνω στην ενότητα του «είναι» του μαθητή, συμβάλλει ενεργά στη γνωστική διαδικασία μάθησης του νηπίου και τη νοητική του εξέλιξη.

Οι δευτερεύουσες υποθέσεις ήταν:

η σωματική έκφραση στο σχολείο εξετάζεται σε σχέση με τη σχολική αποτυχία. Η συμβολή της διδασκαλίας της στο πέρασμα από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο. Το δύσκολο αυτό πέρασμα αποτελεί μία από τις αιτίες των μετέπειτα σχολικών προβλημάτων (γνωστικές δυσκολίες, μαθησιακά προβλήματα, δυσκολίες προσαρμογής στο καινούργιο σχολικό περιβάλλον κ.α.), μια οργανωμένη μέθοδο διδασκαλίας της σωματικής έκφρασης στο νηπιαγωγείο μπορεί να δώσει τις δυνατότητες στο νήπιο ώστε να φτάσει σε καλύτερη απόδοση στο δημοτικό σχολείο. Η διδασκαλία των transversales ικανοτήτων στο νηπιαγωγείο συντελεί στην εμφάνιση των ικανοτήτων d'ordre disciplinaire στο δημοτικό σχολείο μέσα από το μηχανισμό της μεταφοράς της μάθησης (transfert).

Ο σχεδιασμός του Προγράμματος περιελάμβανε δραστηριότητες (όπως: γνωστικό σχήμα του σώματος, αντίληψη και οργάνωση του χώρου και του χρόνου, αμφιπλευρικότητα, ρυθμός, ισορροπία, συντονισμός και διαχωρισμός κινήσεων, προσανατολισμός, γλωσσική και οπτική μνήμη, αυτοσχεδιασμός, αντιπροσώπευση κ.λπ.) με στόχο την ενίσχυση μηχανισμών και ικανοτήτων (compétences transversales), οι οποίοι οδηγούν στην εμφάνιση καινούργιων μηχανισμών στο δημοτικό σχολείο (compétences d'ordre disciplinaire).

Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες οδηγήσαμε σταδιακά το νήπιο από την εμπειρία και τη συνείδηση της κίνησης στον έλεγχό της. Επιγραμματικά αναφέρουμε τις ικανότητες που απέκτησαν τα παιδιά μέσα από τις δραστηριότητες της σωματικής έκφρασης (οι οποίες απαντάνε στην πρώτη υπόθεσή μας) και βοηθήθηκαν να ενταχθούν ομαλά και χωρίς προβλήματα στο δημοτικό σχολείο: αυτονομία, υπευθυνότητα, εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, συνείδηση και έλεγχο του σώματος, ικανότητα προσαρμογής σε διάφορες καταστάσεις, κρίση, κοινωνικότητα κ.α.

Στον πρώτο χρόνο της έρευνας συμμετείχαν δύο ερευνητικές ομάδες: η εμπειρική ομάδα, η οποία παρακολούθησε το Παιδαγωγικό Πρόγραμμα και η ομάδα ελέγχου η οποία ακολούθησε κανονικά το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Και οι δύο ομάδες είχαν επιλεγεί τυχαία από το ίδιο νηπιαγωγείο. Στην αρχή και στο τέλος του σχολικού έτους υποβλήθηκαν και οι δύο σε δοκιμασίες οι οποίες αξιολογούσαν την απόκτηση των ικανοτήτων transversales (έλεγχος ρυθμού, γραφική δοκιμασία, τεστ μιμικής κινήσεων, γνωστική δοκιμασία του σχήματος του σώματος, προσανατολισμός και αντίληψη του σώματος μέσα στο χώρο, συνεργασία όρασης και αφής, αισθητηριακές ασκήσεις, ικανότητα μνημόνευσης, δοκιμασία κοινωνικότητας και επικοινωνίας, τεστ φυσικής δραστηριότητας).

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς το 80% της εμπειρικής ομάδας είχε κατακτήσει τις απαραίτητες ικανότητες transversales σε σχέση με την ομάδα ελέγχου που είχε κατακτήσει το 50%.

Τα επόμενα τρία χρόνια παρακολουθήσαμε τα παιδιά της εμπειρικής ομάδας στο δημοτικό σχολείο (μέσω παρατήρησης, ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων) και ελέγξαμε την απόδοσή τους σε τρία γνωστικά αντικείμενα: προφορικό λόγο, γραπτό λόγο και ανάγνωση. Η ομάδα ελέγχου συγκροτήθηκε από παιδιά επτά δημοτικών σχολείων. Και οι δύο ομάδες υπεβλήθησαν σε εννέα δοκιμασίες (τρεις για κάθε γνωστικό αντικείμενο), στην αρχή και στο τέλος της σχολικής χρονιάς, οι οποίες αξιολογούσαν την απόδοσή τους στα τρία γνωστικά αντικείμενα. Οι δοκιμασίες αυτές αξιολογούσαν τις ικανότητες

(d'ordre disciplinaire) που πρέπει να έχουν οι μαθητές στο δημοτικό σχολείο σύμφωνα με την απόφαση του Υπουργείου Παιδείας της Γαλλίας.

Η εξέλιξη των παιδιών της εμπειρικής ομάδας ήταν πραγματικά αξιόλογη. Προσαρμόστηκαν στο καινούργιο περιβάλλον πολύ εύκολα και εκδήλωσαν μεγάλη κοινωνικότητα. Αν και έφτασαν στο δημοτικό σχολείο χωρίς να ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν με δική μας πρωτοβουλία, έμαθαν πολύ γρήγορα ανάγνωση με άριστη άρθρωση των λέξεων και αρμονική γραφή χωρίς προβλήματα αναγραμματισμού. Χρησιμοποιούσαν πλούσιο λεξιλόγιο και ήταν αυτόνομα στην εργασία τους. Διακρίθηκαν επίσης για τη μεγάλη φαντασία τους. Ένα ποσοστό 60% της εμπειρικής ομάδας είχε κατακτήσει από τον πρώτο κιόλας χρόνο τις απαραίτητες ικανότητες d'ordre disciplinaire, ενώ μόλις το 35% της ομάδας ελέγχου κατέκτησε τις ίδιες ικανότητες.

Προκειμένου να εξηγήσουμε πώς οργανώνεται η δραστηριότητα του παιδιού για να περάσει από τη μία ικανότητα στην άλλη, στηριχθήκαμε στη θεωρία της μεταφοράς της μάθησης (transfert d'apprentissage). Αυτή η θεωρία εξηγεί όλο το μηχανισμό της μεταφοράς παλαιών ικανοτήτων, μηχανισμών και γνώσεων σε καινούργιους τομείς. Θετική μεταφορά της μάθησης εμφανίζεται όταν υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ των στοιχείων (ή ολόκληρου του πλαισίου) που συνθέτουν μία ικανότητα και εξαρτάται από την ποιότητα και το είδος των προηγούμενων εμπειριών. Μελετώντας λοιπόν τα στοιχεία που συνθέτουν μία ικανότητα μπορούμε να διαλέξουμε τις μεθόδους και να οργανώσουμε έτσι τη διδασκαλία ώστε να πετύχουμε θετική μεταφορά της μάθησης σε τομείς που μας ενδιαφέρουν.